

Osmanlı İstanbulu'nda Safevi Edepleri

Ziiver Hüseyinli

Hazar Üniversitesi

Giriş

XVI. yüzyılın başında kurulan bir Türk devleti, Safeviler'in sahip olduğu geniş coğrafyada kültür ve bilim çok zengin olmuştur. O dönemde bir çok tanınmış bilim adamı ve edebiyatçılar yaşamış ve bilim dünyamıza değerli eserler ithaf etmişlerdir. Eğer eski elyazmaların mevcut olduğu kütüphaneleri araştırırsak o kütüphanelerde bulunan farklı bilim dalına ait elyazmaların çoğunun Safeviler dönemine ait olduğunu göreceğiz. Söz konusu dönemden bize kalan edebi eserlerin büyük çoğunluğu tarihe ait kitaplar,¹ manzum ve mansur eserler ve divan örneklerinden ibaret edebi eserlerdir. Zira Safeviler döneminde farklı bilimlere ait kitap yazarlar, şiir, söz söyleyen yüzlerle yazar ve şair yaşamıştır. Elbette XVI-XVII. yüzyıl sadece Safeviler değil, Osmanlı, Özbek ve diğer ülke ve halkların da edebiyatının zengin dönemidir.

.....
1 Z. Hüseyinli, *Safeviler Dönemine ait Tarihi Kaynaklar (I Şah Abbas Döneminden Sonuna dek)*, s. 303-312. Ve Z. Hüseyinli, *Safeviler'in İlk Dönemine Ait Tarihi Kaynaklar*, s. 187-192.

Türkçe Edebiyat

Bilindiği üzere İslam dünyasının bilim ve edebiyat dili Arap ve Fars dilleri olmuştur. Lakin müslüman Türklerin bu iki dilden başka kendi bilim ve edebiyat dilleri de vardır. Anadili, Türkçe yazma geleneği önceki yüzyıllardan başlasa da XV-XVI. yüzyılda bu gelenek yaygınlaşmış ve ana dilimizde yazılan edebiyatımız çok zenginleşmiştir. Akkoyunlu, Karakoyunlu ve İran topraklarında kurulmuş Türk devletlerinde hakim dil Fars dili olsa da Safeviler hakimiyete geldikleri dönemden başlayarak Türkçe'nin Azerbaycan ağzı, o zamanki adı ile Kızılbaşı Türkçesi resmi dil seviyesinde kullanılmıştır ve Türkçe'nin bu resmiyet kazanması edebiyatın gelişmesini de etkilemiştir.² Böylece önceki yüzyılın devamı olarak XVI. yüzyıldan başlayarak ülke dahilinde üç dilli edebiyat geleneği oluşmuştur.

Üç dilli edebiyatın coğrafyası Kuzey Kafkaslar'dan İran'ın güneyi, Orta Asya'dan Orta Doğu'ya kadar genişlemiş, Azerbaycan ağzı edebiyatı da bu geniş coğrafyanın en önemli tarafını oluşturmuştur. Bu dilde yazan edipler özellikle Kafkasya, İran ve Anadolu'da daha çok yaşamışlardır.

Diğer tarafta Azerbaycan Edebiyatı'na çok yakın Osmanlı Edebiyatı'nı yaşatan yazar ve edipler vardır ve onların bazısı ortak ediplerimizdir. İster Osmanlı, isterse de Safeviler'de çok sayıda üç dilde yazan şairler ve edipler vardır ve onlar için bu iki devlette geniş fırsatlar tanınmıştır.

Safeviler'de Türk Edebiyatı

Safeviler Devleti dahilinde Türkçe edebiyatın gelişmesi ile Türkçe yazarların sayısı durmadan artıyordu. Hatta devletin kurucusu ve ilk padişahı Şah İsmail ve onun halefleri kendi ana dilinde şiir yazmışlardır. "Saltanat ve bilim denizinin incisi"³ Şah İsmail kendisi Türkçe divan tertip etmiş,⁴ Azerbaycan Edebiyatı'nın aruz

.....

2 Z. Hüseynova, *Sefevi Dönemi ve Türk Dili*. s. 8-13.

3 N. Musalı, *I. Şah İsmail'in Hakimiyeti*. s. 283.

4 H. Araslı, *Dehname*. Memmədov, A. Şah İsmayıl Xetay eserleri. Seferli, E. Ve Yusifli, X. Şah İsmayıl Xetay Eserleri, Z. Sefa, *Tarixə edebiyat der İran*, V, 424 ve 506.

vezninde yazan en meşhur şairi olmakla edebiyatımızın gelişmesinde büyük katkıda bulunmuştur.⁵ Bundan başka Karakoyunlular'ın devamı olarak Şah İsmail kendi sarayında alimler ve şairleri destekliyor ve Azerbaycan şairi Hebibi Begüşadi'nin başkanlığı ile "Meclis-i şuara" (Şairler meclisi) düzenlemiştir. Edebiyatçıları daha çok destekleyen diğer hakim I. Şah Abbas olmuştur. Onun sarayında çok sayıda şairler vardı ve Şah onları kitap yazmağa teşvik ediyordu. Bundan başka Safevi Şahları ve şahzadelerinin çoğu şiir yazmış, divan veya diğer edebi eserlerin müellifi olmuşlardır.⁶

Edebiyatsever ve edebiyata katkıda bulunan şahlar tarafından şairlerin himaye olunması ve hakim sınıf tarafından halkın farklı zümreleri⁷ arasından insanların desteklenmesi şiir yazma yeteneğine sahip çok sayıda şairin ortaya çıkmasına sebep oldu. Böylece edebiyat arenasında kalemini sınavan şairler edebiyatımızın zenginleşmesi büyük katkı yaptılar. Hatta bir çoğu kıymetli divan ve edebi eserlerini miras bıraktılar.

Ediplerin Osmanlı'ya Göçleri

Kültür çok zaman devletlerarası ilişkilerde dostluk ve barışa sebep olmuştur. Safevi, Osmanlı, Özbek ve Hind şairleri de kültürel ve edebi alanda sık irtibatlar kurmuş, kendi ülkelerinde birbirlerinin edebiyatını tanıtmış ve yaşatmışlardır. Bu irtibat Safevi ve Osmanlı devletleri arasında da geniş olmuştur. Safevi ve Osmanlı saraylarında Türk ve Fars edebiyatı çok yaygındı veya örneğin Osmanlı padişahlarının Farsça yazdıkları şiirler ve divanları vardır veya Şah Tahmasp Osmanlı şairi Hayali ve Rahimi'nin gazellerini okumuştur, diğer Osmanlı şairi Baki ile irtibatı vardı. Safevi tezkirecisi Sadıkı Bey Afşar'ın yazdığına göre Katibi lakablı Seyit Ali Reis Osmanlı ağzı ile şiirler yazıyor ve onun şiirleri Safeviler sarayında sevilerek okunuyordu.⁸ Osmanlı sarayında şairlerden başka sultanlar bile Farsça şiir ve divan

.....

5 Z. Hüseyinli, *Azerbaycan Edebi Dilinin ve Edebiyyatının İnkişafında Şah İsmayılın Rolü*.

6 Zebihullah Sefa. *Tarihi Edebiyat der İran*. V, 424 ve 498-501.

7 Sefa Z., V, 520.

8 Fuat Köprülü, *Azeri*, s. 58.

yazmışlardır, Sultan Selim ve Sultan Süleyman bunun en bariz örneklerindedir.⁹

Yukarıda bahsedilen medeni irtibattan başka, Safeviler döneminde bazı şairler, önceki dönemin devamı olarak yurtiçi şehirler ve farklı ülkelere göç ediyordular. Yurt içinde bir şehirden diğerine, yurtdışı ülkelerinden ise esasen Hind ve Osmanlı bazen de Orta Asya'ya gidiyorlardı. Timurlular döneminde Herat'a göçme geleneğine Herat'ın çöküşü ile son verildi ve göçlerin adresi değişti. Özellikle Timurlular'ın son döneminden başlayarak şairlerin Osmanlı ve Hind topraklarına göçleri daha çok olmuş, sonraki dönemde de devam etmiştir.¹⁰

Bu göçlerin bazı sebepleri vardır, bunlardan biri Timuriler'in son döneminden başlayarak ülkede siyasi ve sosyal durumun karışık olmaması idi.¹¹

Diğer bir sebep, Çaldıran Savaşı'ndan sonra Sultan Selim Tebriz'den dönerken bir çok sanatkarlar ve şairleri esir alarak İstanbul'a götürmesidir. Elbette o sanat adamlarının bazılarını 1510 yılında Şah İsmail Herat ve Türkmenler'den getirmiştir.¹² Bu durum XVI. yüzyılın sonu XVII. yüzyılın başlarında da devam etmiştir.¹³

Bu göçlere neden olan başka bir sebep olarak araştırmacılar devlette resmi mezhebin Şii'lik olmasını gösteriyorlar. Bazı tarihi kaynaklara göre Şiiliği kabul etmeyen Sünni bilim adamları ve edebiyatçılar Osmanlı topraklarına göçtüler.¹⁴

Ekonomik durum da bu göçlerin esas sebeplerinden biri sayılır. Osmanlı'da edip ve şairler daha yüksek kazanç elde edebildikleri ve orada daha çok teşvik edildikleri için bazıları kendi istekleri ile ülkelerini terk edip Osmanlı şehirleri, özellikle İstanbul'a gidiyorlardı.¹⁵

.....

9 Z. Sefa, V, 506-507.

10 *Azerbaycan Tarihi*, III, 272-273.

11 Rıza Saimi, Veli Dinpenah. *Muhaciret-i Hünermendân-i İrani be Osmani der Evahir-i Doreyi Teymurian ve Evail-i Doreyi Safevian*, s. 64.

12 Rıza Saimi, *Dinpenah Veli*, s. 65.

13 *Azerbaycan Tarihi*, III, 272.

14 Rıza Saimi, *Dinpenah Veli*, s. 65.

15 Ö. Bayram, s. 85... Diğer sebep dil meselesidir. Osmanlı'ya gidenlerin büyük

Osmanlı'ya giden edip ve şairler İstanbul'dan başka diğer şehirlere de gidiyorlardı. Lakin konumuz İstanbul olduğu için tezkireler ve konuya uygun çalışmalara dayanarak Osmanlı İstanbul'na göç etmiş 34 Safevi şairi hakkında bilgi vereceğiz.

1. Hebibi Bergüşadi. Şah İsmail'in sarayında sevilen şairlerden biri olmuştur. Ama Hasan Çelebi'nin tezkiresinde yazdığına göre ömrünün son yıllarında (1513-1520) Sultan Beyazıt zamanı Osmanlı'ya gelmiş, çok seyahat ettikten sonra Sultan Yavuz Selim zamanında, 1520 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Onun İstanbul'a gidişinin sebebi hakkında elimizde hiçbir bilgi bulunmamaktadır.¹⁶

2. Haşimi. Babasının adı Hasan olup, Azerbaycan diyarından gelmiştir. Peygamber soyundan yani seyyid olduğu için bu mahlası kullanmıştır. Osmanlı Devleti'ne gidişi hakkında kesin bir tarih verilmemektedir. II. Bayezid zamanında ailesiyle birlikte Osmanlı Devleti'ne göç ettikleri tahmin ediliyor. Yavuz Sultan Selim şehzade iken onun özel işleriyle ilgilenen bu şaire sonradan görev verilmiş, kadılık yapmıştır.

16. yüzyıl Azerbaycan şairleri tarzında yazan Haşimi, şiirlerini özellikle Azerbaycan Türkçesi'nde yazmıştır. Onun bazı şiir örnekleri elyazma olarak arşivlerde bulunsa da tezkirelerde ona ait bir divan olduğu hakkındaki bilgi yeterli bulunmamaktadır. Ancak "cananelerle" redifli bir gazeli örnek olarak verilir. Bu gazeline Latifi, La'li gibi şairler nazire yazmıştır. 1511 tarihinde vefat etmiştir.¹⁷

3. Hafız. XV. asrın sonlarında Azerbaycan'ın Berde şehrinde doğmuştur. Asıl adı Muhammed'dir ve Tebriz'de eğitim almıştır.

.....

çoğunluğunun ana dili Türkçe idi. Ana dili Farsça olan sanatkar ve şairler ise daha çok Hindistan'a ve çevresine gidiyorlardı. Çünkü, o dönem Hindistan'da Fars edebiyatı rağbet görüyordu, Safevi Devleti dahilinde ise Türk Edebiyatı yaygındı.

16 M. Terbiyet, *Daneşmendân-i Azerbaycan*. s. 112; *Tezkire-yi Töhfeyi Sami*. s. 356-357; *Azerbaycan Tarihi*. III, 277 ve Ö. Bayram, *Anadolu Sahasında Azerbaycanlı Şairler*, s. 85.

17 B. Dedeyev, *15-16. Yüzyıllar Azerbaycan-Osmanlı Kültürel İlişkilerinde Mühim Rol Oynayan Bazı Şairler*. s. 383; Ö. Bayram, s. 86 ve T. Haydarzade, *İran Alimlerinin Osmanlı Devletine Gelişi ve Osmanlı Bilimine Katkıları*. s. 240.

Kardeşi ile birlikte Anadolu'ya gelmiş, müderrislik ve kadılık yapmıştır. Devrin ileri gelen alimlerinden olan Hafız "Timurname" eserini Türkçeye çevirmiş, "Hz. Ali'nin Menkıbeleri"ni kitap halinde toplamıştır. 1550'de vefat etmiştir.¹⁸

4. Niyazi. Yukarıda zikredilen Hafız'ın oğlu, asıl adı Muhammed Şah Çelebi'dir. Kazasker Kadiri Çelebi'ye mülazım olmuş ve Balkanlar'da kadılık yapmıştır. Alim bir şahıs idi. Ali Şir Nevai'nin şiirlerini çok okuduğu için şiirleri Nevayi tarzında ve Çağatay Türkçesi'ne yakındır. Kaynaklarda Kadiri Efendi adına "Gül ü Bülbül" adlı bir mesnevi yazdığı kayıtlıdır.¹⁹

5. Halife. XVI. asırda yaşamış bu alim şair Tebriz'den göçmüş bir ailenin oğludur. Diyarbakır'da yaşadığı sürede Diyarbakır (Amid) için bir şehrengiz yazmıştır. Halep ve Şam'a gidip oradaki alimlerle tanışmıştır. Halife üç dilde, Türkçe, Arapça ve Farsça şiir söylerdi, mesnevi tarzında üstattı. Kaynaklarda hamse ve bir şehrengiz müellifi olduğu kayıtlıdır.²⁰

7. Saffi. Şah İsmail'in şehzadesi olup Osmanlı diyarına gitmiştir. Mevlevi olduğu için orada kamış ve 1530 yılında vefat etmiştir. Saffi ile ilgili bilgiler, Esrar Dede'nin Tezkire-i Şuarayı Mevleviyye adlı eserinde bulunmaktadır.²¹

8. Basiri. XVI asrın tanınmış şairlerinden olan bu şahsın Horasan veya Bağdatlı olduğu yazıyor. Elçi olarak Sultan Beyazıt'ın yanına gitmiş, bir süre dönmeyip İstanbul'da kalmış ve saray çevresinden ilgi görmüştür. Onun şiirlerinde Çağatayca özellikleri vardır. Ülkesine dönerken Molla Cami ve Alişir Nevai'nin tavsiye mektubu ve divanlarını getirmiştir. Şair 1534 yılında vefat etmiştir.²²

9. İbrahim Gülşeni. Azerbaycan'ın Berde şehrinde 1426 yılında doğmuş bu şair Karabağ'da Seyyid Yahya Bakuvi'nin halifesi Dede Ömer Ruşeni'nin mürşidi olmuş ve onun isteği ile Heybeti mahlasını

.....

18 Ö. Bayram, 86 ve T. Haydarzade, s. 240.

19 Ö. Bayram, s. 86.

20 Ö. Bayram, s. 87.

21 Ö. Bayram, s. 91.

22 Ö. Bayram, s. 89.

Gülşeni olarak değişmiştir. Dede Ömer vefat ettikten sonra onun yerine şeyh olmuştur. Şah İsmail'in zuhurundan sonra Mısır'a gitmiş, orada makam sahibi olmuştur. Mısır ve Osmanlı'da yayılmış Gülşeni tarikatı ona aittir. Sultan Selim 1516 yılında Mısır'ı alınca Gülşeni'ye gereken ilgiyi göstermiş, o, da bir çok hankahlar yaptırmıştır. Mısır'ın tanınmış şahsiyetlerinden biri olduğunu duyan Sultan Süleyman yüz beş yaşında olan Gülşeni'ni İstanbul'a davet etmiş ve onun için rahat yaşam sağlamıştı. [Gülşeni Mısır'a döndükten sonra yaklaşık beş yıl yaşadı ve 1534'te vefat etti.] Onun yerine sırası ile iki oğlu ve sonra da torunu canışını oldular. O, İstanbul dahil Osmanlı'nın farklı şehrinde bulunmuş, bir çok tezkire ve cönklerde adı geçmektedir.

İbrahim Gülşeni tefsir, hadis, kelam ilimleri ve tasavvuf sahasında zamanının üstadlarından olmuş, Arapça kasidesi, Fars ve Türkçe şiirlerden oluşan divanı ve bir kaç mesnevisi vardır.²³

10. Kasımî. Şah Kasım olarak da tanınan bu şair Azerbaycan mutasavvıflarından Şeyh Mahdumi'nin oğludur ve Tebrizlidir. Sultan Selim Tebriz'de iken Hakim-i Şirvani'nin tavsiyesi üzerine İstanbul'a gitmiş ve günlük 50 akçe ile çalışmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti tarihi yazmaya başlamış, bazı bölümlerini yazıp, Sultan'a takdim etmiş ancak vefat ettiği için bu eseri bitirememiştir. Şah Kasım, döneminin seçkin alimlerinden olup, hoş sohbetli ve temiz niyetli bir edipti. Güzel hat ile yazan, imla kurallarına özen gösteren şair, aynı zamanda söz sanatında "ikinci Nizami" olarak tanınmıştır. Mevcut kaynaklarda, Şah Kasım'a ait eserler hakkında bilgi verilmemiştir (H. 949). 1542/43 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.²⁴

11. Mevlana İbn Şeyh Şüsteri. Azerbaycan'ın mutasavvıf şairlerinden olan Şeyh Şüsteri hakkında Peçevi tarihinde verilen bilgiden başka hiçbir malumat yoktur. Sultan Selim tarafından Osmanlı'ya götürülen bu şair dönemin seçkin üstatlarından olmuş, şiirleri ile Osmanlı kültürüne katkıda bulunmuştur.²⁵

12. Süruri. XV. yüzyılın sonu – XVI. yüzyılın başında yaşamış Süruri yetenekli bir şair idi ve Nesimi irsinin varisi olarak tanınmıştı.

.....

²³ *Danışmendân-i Azerbaycan*, s. 318-320; Ö. Bayram, s. 90.

²⁴ Ö. Bayram, s. 87; B. Dedeyev, s. 388.

²⁵ B. Dedeyev, s. 386.

Hurufilik'in felsefi görüşlerinin tebligatçısı Süruri I. Şah İsmail döneminde fikirlerini daha özgür şekilde geliştirme imkanı bulmuş, 1515'e kadar saraya yakın olmuştur. Süruri esasen Hurufilik'i tebliğ ediyordu. Lakin onun muhabbet mevzusunda yazdığı gazeller daha çok ün kazanmıştır.

Sultan Selim Tebriz'i aldığı zaman Osmanlı'ya gitmek zorunda kalmış Süruri orada da büyük saygı kazanmıştır.²⁶

Şunu da söylemeliyiz ki, son yıllar da Vatikan'dan Azerbaycan'a getirilen elyazmalar arasında Süruri'nin divanının yeni nüshaları bulunmuştur.

13. Tüfeyli. Süruri'nin muasırı olmuş, kendi şiirlerinde Hurufilik'le Şiilik'i barıştırmaya, onları birleştirmeye çalışmış diğer bir şair **Tüfeyli**'dir. O, hurufilerin Fazlullah Naimi'de gördükleri bütün erdemleri Hz. Ali'ye ait ediyordu.

I. Şah İsmail'in sarayında yaşadığı için Şahi mahlası aldığı ihtimal ediliyor . O da, Habibi ve Süruri kimi, İstanbul'a gitmiş, orada vefat etmiştir.²⁷

14. Latifi-yi Erdebili ya Zahiraddin Kadir. Bu şairin babası kadılık yaptığı için ona Kadızade de denilmiş. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Sultan Selim'in İstanbul'a götürdüğü esirler arasında o da vardı. Sultan Selim'in vakainamesini ve İbn Hallikan'ın "Vefeyâtü'l-a'yan" eserinin Farsça çevrisini yazdı ama kitap bitmeden Sultan Selim vefat etti.

Kadızade Sultan Selim'den saygı görmüş, Sultan Halep, Şam ve Mısır'ı fethettikten sonra idaresini ona vermiştir.(1517). Lakin 1524 yılında Mısır muhafızı Ahmet Paşa bağımsızlığını ilan ederken onun yanında yer aldığı için her ikisi de katledilmiştir.²⁸

15. Fethullah Arifi adlı diğer şair XVI. asırda yaşamış ve İstanbul'a göç etmiş diğer şairdir. Sultan Süleyman tarafından saray şahnamecisi seçilmiş, "Şahname-yi Al-i Osman" eserini yazmıştır. Türkçe

.....

²⁶ *Azerbaycan Tarihi*, III, 276 ve *Daneşmendân-i Azerbaycan*. s. 181.

²⁷ *Azerbaycan Tarihi*, III, 277.

²⁸ *Daneşmendân-i Azerbaycan*. s. 249-250; B. Dedeyev, s. 387.

ve Farsça şiiirleri vardır. O, sarayın saygın insanlarından biri idi.²⁹ Asıl adı Hüseyin Çelebi'dir. Anadolu sahasında şehname yazarı bir şair olarak tanınmıştır. Çünkü XVI. asırdan sonra padişahların şehname yazdırması bir gelenek olmuştu ve bu iş daha çok Azerbaycan ve diğer şark illerinden gelenlere verilirdi.

Hayatta umduğunu bulamadığı için zamaneden şikayeti dile getiren şiiirler yazmıştır. Şiiirlerinden bazı örnekler, Fuzuli Adına Elyazmaları Enstitüsü'nde B-1745 ve M-250 numara ile kayıtlı elyazması eserlerinde bulunmaktadır.³⁰

16. Şahi. XVI. yüzyılda Azerbaycan'da doğmuş bu şair Şah İsmail'in sarayında bulunmuştur. Şiiirlerinde kullandığı mahlası "Şahi"-yi Şah İsmail'e ithafen almıştır. Çaldıran Savaşı sonrası Yavuz Sultan Selim onu Anadolu'ya götürmüştür.

Şahi'nin, Fuzuli Adına Elyazmaları Enstitüsü'nde D-357 ve A-340 numara ile kayıtlı elyazması eserlerde üç gazeli kayıtlıdır.

Değişik, büyüleyici üslubu ve kendine has hayallerle şiiirler yazan Şahi'nin Osmanlı Devleti'nde daha çok Bektaşiler tarafından sevilip sayıldığı görülmektedir. Ölüm tarihi belli değil.³¹

Daneşmendan-i Azerbaycan'da yazdığına göre Manzume-i Süleymanme'nin yazarıdır.³²

17. Penahi. XVI asrın meşhur nakkaşlarından idi, Ahdi ve Aşık Çelebi'nin tezkirelerinde, Hamid Araslı ve İsmail Ertaylan'ın da yazılarında onun şiiir yazdığına dair kanıtlar vardır. Bakü'de Fuzuli adına Elyazmalar Enstitüsü'nde B-1745 sayılı elyazmada Penahi'ye ait bir Farsça beyt de vardır.

O, bir ara Amasya'da yaşadktan sonra İstanbul'a gelmiş, Kanuni Sultan Süleyman zamanında nakkaşbaşı olmuştur.³³

.....

29 V. Musalı, *XVI esr Mühacir Azerbaycan Şairi Arifi'nin Hayat ve Yaradıcılığı Tezkirelerde*. s. 55.

30 Ö. Bayram, s. 89.

31 Ö. Bayram, s. 88; B. Dedeyev, s. 386.

32 *Daneşmendan-i Azerbaycan*. s. 241.

33 Ö. Bayram, s. 87.

18. Kadri. Kaynaklarda Mir Kadri olarak geçen bu şair aslen Şirvanlıdır, 1833'te Hacdan dönerken Şirvan'ın siyasi durumundan dolayı vatanına dönmemiş, farklı ülkeleri gezdikten sonra İstanbul'a gitmiştir. Lakin orada fazla ilgi görmediği için Halep'e gitmiştir.

Muamma türünde şiirler yazmada üstadı lakin hayatı ve eserleri hakkında fazla bilgi mevcut değildir.³⁴

19. Cemili. 1465 yılında doğan bu Azerbaycan şairi 1494 tarihinde Herat'a gitmiş Hüseyin Baykara'nın himayesinde kalmış, 1507'de Hüseyin Baykara vefat edince tekrar Tebriz'e dönmüştür. Sonradan İstanbul'a giden bu şair hayatının sonuna kadar orada kalmış II. Beyazıt, Sultan Selim ve Sultan Süleyman dönemi Osmanlı şairleri arasında yer almıştır. 1543'te vefat eden bu şairin İstanbul Topkapı Sarayı'nda divanı bulunmaktadır.³⁵

20. Hezani. Şah İsmail'in kardeşi, Şirvan valisi Elkas Mirza'nın katibi, döneminin tanınmış şairidir. Lakin onun Elkas Mirza'nın sarayında asude geçen hayatı çok uzun sürmedi. I. Şah Tahmasp'a karşı çıktığı için yenilen Elkas Mirza Osmanlı'ya sığındı. O zaman Hezani de vatanını terketti ve Alkas Mirza ile Osmanlı'ya gitti. O, Osmanlı topraklarında olduğu zaman sarayda Sultan'ın şahnameciliğini yapıyor ve saray şairi Arifle sohbet ediyordu. Osmanlı Sultanı birara onu öldürtmeyi düşündü.

Hezani Osmanlı'da **Eflatun** adı ile tanındığından bütün Osmanlı tezkirecileri onu bu ad ile anmışlardır. **Esiri** mahlası ile de Farsça şairler yazıyordu. Onun hece vezninde yazdığı şiirler daha meşhurdur ve nestalik hattının üstadı olmuştur.³⁶

21. Matemi adlı bir şair XVI. yüzyılın başlarında yaşamış, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, İstanbul'da bulunmuştur. Azerbaycan mersiye edebiyatının gelişmesinden etkilenerek "Matemi" mahlası almıştır. Bu şair hakkında elimizde fazla bilgi mevcut değildir.³⁷

.....

34 Ö. Bayram, s. 87.

35 B. Dedeyev, s. 388.

36 *Azerbaycan Tarihi*. III, 277-278 ve Ö. Bayram, s. 87.

37 Ö. Bayram, s. 88.

22. Bidari ve Sehabi. Solatan Süleyman'ın isteği ile 1534'te İstanbul'a getirilen iki şair kardeşlerdir. Bidari okuma-yazma bilmesede Türkçe'yi kusursuz kullanmış, güzel şiirler yazmış ve 1561 yılında vefat etmiştir. Kardeşi Sehabi alim idi, onun Farsça ve Türkçe şiirleri vardır. Sultan Süleyman'ın emri ile İmam Gazzali'nin "Kimaya-yı Saadet" eserini tercüme etmiştir. 1563'te vefat etmiştir.³⁸

23. Mevlana Hayali. Aslen Kazvin'den olan bu şair ilk başlarda Türk emirlerin sarayında olsa da ömrünün sonlarına yakın Safevi Sarayı'na geldi ve kendi ülkesinde 1545 yılında vefat etti. Sam Mirza'nın yazdığına göre Türk şairler arasında onun gibi gazel yazan az şair vardı. Onun mesnevileri de çok iyi idi.³⁹

24. Vakıfı Halhali. Döneminin tanınmış şahsiyetlerinden olan Molla Vakıf iyi eğitim görmüştü, şairlikte Nizami ve Mevlana'nın yolunu takip ediyor ve onların şiirlerini ezbere biliyordu. Çok meşhur bir şair olduğu için gurbete, Rum'a gitti ve orada vefat etti.⁴⁰ Allame Devani'nin "İsbatu'l-Vacib" eserine eklentiler, "Hidaye-yi Meybedi" eserine açıklamalar yapmış ve "Mecmuatü'l-Hisab" adlı bir eser yazmıştır.⁴¹

Bunlardan başka Tefik Haydarzade'nin makalesinde bilim adamlarıyla beraber Safeviler'den Osmanlı'ya giden şairler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. O bilgilere dayanarak diğer kaynaklarda rastlamadığım 10 şairi de kısaca tanıtıyoruz.

Şemseddin el-Bardai Şah İsmail döneminde Horasan'dan İstanbul'a giden bir şairdir. **Molla Muhammed Edai Şirazi** *Manzume-yi Selimname*'yi yazan şairdir ve Şah İsmail zamanında Osmanlı'ya gitmiştir.

Haşimi Çelebi Şah İsmail zamanı, şair **Eyşi Çelebi** ise Şah Tahmasp zamanında Osmanlı'ya gitmiş ve sarayda katiplik yapmıştır.⁴²

.....

38 Ö. Bayram, s. 88.

39 *Tezkire-yi Töhfeyi Sami*. s.347-348.

40 M. Nesrabadi, *Tezkire-yi Nesrabadi*. s. 257-258.

41 *Danışmenden-i Azerbaycan*. s. 392-393.

42 T. Haydarzade, s. 240. Muhtemelen *Danışmendan-i Azerbaycan*. s.283'de bahsedilen Eyşi Tebrizi ile Eyşi Çelebi aynıdır.

Beligi ressam ve şair Solatn Süleyman'ın baş sanatkarı olmuştur.

Cemi Rumi, Serveri Çelebi ve **Şemsi Çelebi** adlı diğer şairlerin de muhtemelen Şah İsmail zamanında Osmanlı'ya gittiği ifade edilmiştir.⁴³

Diğer iki şair **Sadık Muhammed Efendi** Safeviler döneminin ikinci yarısında, **Haki Efendi** hem şair hem katipti ve Safeviler'in son döneminde, Osmanlı'ya gitmiştir.⁴⁴

Sonuç

Safevi'ler döneminde devletin farklı bölgelerinden 34 edip yukarıda belirtilen sebepler yüzünden kendi yurtlarını terketmiş, Osmanlı İstanbulu'na gitmiş, şairlik, yazarlık ve diğer yeteneklerini Osmanlı'da devam ettirmişlerdir.

Bu ediplerin bazıları Osmanlı'da şairlikten başka farklı görevlerde ve işlerde çalışmış, bazıları ise şair olarak daha çok salnamecilik, vakanüvislik ve çeviri yaparak faaliyet göstermişlerdir.

Osmanlı'ya giden şairler esasen ana dili Türkçe olan Türk asıllı şairler oldukları için Farsça yazılmış tezkirelerde onlara hakkında oldukça az bilgi vardır, lakin Osmanlıca tezkire ve cönklerde bu konuda daha çok bilgi bulunuyor.

Kaynaklarda yukarıda isimleri geçen şairlerin bazılarının divan sahibi ve şairlikte çok yetenekli oldukları, bazılarının ise bir kaç şiir ve beyti olduğu yazıyor.

.....

43 T. Haydarzade, s. 241.

44 T. Haydarzade, s. 240-242.